

УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОБЛЕМНИХ БАНКІВ

У статті розглянуто особливості регулювання діяльності проблемних банків. Виявлено недоліки банківського регулювання. Запропоновано заходи вдосконалення діяльності кураторів проблемних банків та тимчасових адміністрацій.

The features of regulation of problem banks activity are considered in the article. Found out the lacks of the bank regulation. The measures of perfection of problem banks counsels activity and temporal administrations are offered.

Ключові слова: проблемні банки, куратори банків, тимчасова адміністрація, санація банку, ліквідація банку, банкрутство.

Постановка проблеми. Значна кількість українських банків проходять випробування в умовах фінансової кризи, яка спричинила значні проблеми в їхній діяльності. При цьому важливо розуміти, що вчасно усунена «проблемність» банку не буде негативно впливати на стан розвитку всієї банківської системи і спричинити системні негаразди. А тому налагодження ефективної роботи державних регуляторів із проблемними банками набуває особливо актуального забарвлення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням дослідження проблемних банків у практиці банківського регулювання присвячено багато праць вітчизняних науковців. Серед них можна виділити праці О. Барановського, Н. Борківця, Р. Лісної, Р. Набока, П. Нікіфорова, В. Міщенко, А. Мороза, Н. Шелудько. Опираючись на наукові дослідження та практику банківської діяльності й нагляду, на наш погляд, доцільно провести аналіз механізмів регулювання діяльності проблемних банків шляхом призначення кураторів та введення тимчасових адміністрацій.

Формулювання цілей статті. Наукове дослідження спрямоване на проведення якісного аналізу регулюючих норм діяльності проблемних банків та на розробку пропозицій щодо його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблемні банки становлять певну загрозу для банківської системи, тому до них вживаються відповідні заходи впливу. За своєю економічною сутністю, це низка вимог, спрямованих на відновлення стабільності фінансового стану банку, впорядкування його діяльності згідно із чинним законодавством та нормативно-правовими актами НБУ. Такі заходи спонукають банк нормалізувати рівень обсягу капіталу, ліквідності та платоспроможності, усунути порушення, які призвели до збитків чи до погіршення фінансового стану. Заходи впливу доцільно добирати з урахуванням: характеру допущених банком порушень; причин, які їх зумовили; загального фінансового стану банку; значимості банку на ринку банківських послуг.

Заходи впливу на проблемні банки мають як примусовий, так і непримусовий характер. Непримусові заходи впливу застосовуються до банку в разі незначних порушень, які в даний час не впливають на платоспроможність або на інтереси клієнтів, проте у майбутньому (якщо вчасно не виправити недоліки) можуть спричинити серйозні проблеми. Примусові заходи застосовуються, якщо виявлені порушення спричинили високий рівень банківського ризику, що може призвести або вже призвело до значної втрати капіталу, робочих активів та поточних прибутків.

З метою запобігання серйозним порушенням у діяльності банків, а також мінімізації можливих негативних наслідків для всієї банківської системи та економіки в цілому, органи банківського нагляду практично всіх країн світу користуються правом втручання у діяльність банків із метою захисту прав клієнтів. При цьому застосовуються здебільшого примусові заходи впливу: відкликання банківської ліцензії; штрафні санкції; відсторонення керівництва банку (всього правління, а також керівників структурних підрозділів) та призначення тимчасової адміністрації для управління банком; ліквідація або реорганізація банку.

Важливе значення для розв'язання проблем з платоспроможністю має механізм введення в банки кураторів та тимчасових адміністраторів. Так, 30.01.2009 р. Постановою Правління НБУ було затверджено зміни до Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства [1]. Зазначеною Постановою було запроваджено інститут кураторства. Рішення про обмеження щодо діяльності банку шляхом призначення куратора банку приймає Правління Національного банку за поданням виконавчого директора Дирекції з банківського регулювання та нагляду. Куратор банку призначається з числа службовців Національного банку, які мають вищу економічну або юридичну освіту, досвід роботи, пов'язаний із здійсненням банківських операцій, бездоганну ділову репутацію, організаторські здібності. Строк повноважень куратора банку не може перевищувати одного року з дня його призначення. У такому самому порядку приймається рішення про продовження дії особливого режиму контролю. На куратора банку покладено такі повноваження: здійснювати постійний контроль за проведенням банком операцій, отримувати інформацію та ознайомлюватися з документами щодо проведення банком операцій і визначення рівня ризику, на який він може наражатися; погоджувати рішення керівництва банку та документи (угоди), пов'язані з рухом коштів; звертатися до Національного банку з клопотанням про розгляд питання щодо застосування відповідного заходу впливу згідно з вимогами

статті 73 Закону України «Про банки і банківську діяльність» до посадових осіб або осіб, які діють за їх дорученням, якщо вони перешкоджають здійсненню функцій куратора банку, зокрема створюють умови, за яких куратор не може повністю або частково здійснювати повноваження, покладені на нього Національним банком. Протягом семи днів з дня його призначення куратор банку зобов'язаний разом з керівництвом банку скласти комплексний план щодо ужиття таких заходів: погашення простроченої заборгованості банку; зупинення відпливу та стимулювання повернення в банк депозитів фізичних, юридичних осіб банку; повернення в банк готівкової маси, нарахованих несплачених відсотків за кредитними договорами; збільшення ресурсної бази банку за рахунок повернення коштів клієнтів тощо.

Отже, куратор Нацбанку має досить широкі повноваження, що дозволяють встановити тотальний контроль над фінансовими потоками проблемної установи. Проте, як засвідчила практика цей інструмент не є ефективним, оскільки у переважній більшості банків, в яких були введені куратори (Укргазбанк, Соцкомбанк, «Імекс-банк», Укрпромбанк, Банк регіонально розвитку, «Надра»), згодом були введені тимчасові адміністрації.

Процедура ж тимчасової адміністрації застосовується Національним банком для тимчасового управління банком з метою забезпечення схоронності капіталу й активів банку, докладної оцінки його фінансового стану і вжиття відповідних заходів щодо приведення його діяльності до вимог банківського законодавства, відновлення його платоспроможності і ліквідності, стабілізації діяльності банку, усунення виявлених порушень, причин та умов, що призвели до погіршення фінансового стану.

Призначення тимчасової адміністрації (ТА) здійснюється у відповідності із ЗУ «Про банки і банківську діяльність» та Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства [2; 3]. Національний банк України має право призначити тимчасову адміністрацію банку у разі: двох або більше порушень банком законних вимог Національного банку України; зменшення розміру регулятивного капіталу банку на 30 % протягом останніх 6 місяців; якщо банк протягом 5 робочих днів не виконує 10 і більше відсотків своїх прострочених зобов'язань; арешту або набрання законної сили обвинувальним вироком щодо злочинних діянь керівників банку; вчинення банком дій щодо приховування рахунків, будь-яких активів, реєстрів, звітів, документів; необґрунтованої відмови банку у наданні документів чи інформації, уповноваженим представникам Національного банку України; наявності публічного конфлікту у керівництві банку; наявності клопотання банку про призначення тимчасової адміністрації; здійснення банком операцій з високим рівнем ризику, які призвели або можуть призвести до втрати активів або доходів; порушення законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів [2, ст. 75]. Тимчасові адміністрації можуть здійснювати управління проблемними банками строком до одного року. НБУ має право продовжувати дію ТА для системоутворюючих банків на термін до одного року.

Повноваження куратора значно вужчі від повноважень тимчасового адміністратора. Тимчасовий адміністратор виконує функції загальних зборів, ради банку, правління (ради директорів) щодо контролю та управління банком, організаційно-розпорядчі функції, пов'язані з виконанням обов'язків керівника. Коли ж у банку діє режим кураторства, правління банку продовжує працювати, однак під контролем куратора НБУ.

Відповідно до Закону «Про банки і банківську діяльність», Нацбанк зобов'язаний офіційно повідомляти про введення ТА в будь-якому банку. А стосовно куратора такої вимоги у чинному законодавстві нема, Проте найістотніша відмінність між цими двома режимами контролю (кураторством і ТА) полягає в тому, що при призначенні куратора не може вводиться 6-місячний мораторій на задоволення вимог кредиторів, а при ТА такий мораторій вводиться. Окрім того, тимчасовий адміністратор має такі права: продовжувати або припиняти будь які операції банку; виконувати будь-які дії та рішення від імені банку; розривати будь-які договори, звільняти чи переводити на іншу посаду будь-якого з керівників чи працівників банку; продавати активи або залучати пасиви, які можуть підвищити платоспроможність банку; звернутися до суду з вимогою визнати недійсною будь-яку господарську операцію, пов'язану з придбанням майна або послуг, якщо оплата значно перевищує реальну вартість таких товарів та послуг.

Тимчасовий адміністратор, вивчивши активи і пасиви банківської установи, звітує перед Національним банком і пропонує шляхи виходу зі скрутного становища. Варіантів виходу з проблемного стану банку може бути декілька: націоналізація, зміна власника і пошук нового інвестора, або, у крайньому разі, ліквідація банківської установи шляхом оголошення її банкрутом.

З початку кризи (осінь 2008 р.) тимчасові адміністратори вводилися у 26 проблемних банках. Це 14% від загального обсягу банків в країні. На ці фінансові інститути припадає близько 100 млрд грн активів, що складає більше 10% активів всієї банківської системи і 44 млрд грн коштів населення, тобто 21% всіх заощаджень громадян, які перебувають у банківській системі [4]. При цьому 17 банкам тимчасові адміністратори не змогли відновити платоспроможність, а ні підшукати інвесторів, тому ці проблемні банки були переведені у стадію ліквідації (Укрпромбанк, «Дністер», «АРМА», «Біг-Енергія», Трансбанк та інші). У шістьох банках була проведена санація завдяки вливання інвесторами необхідних ресурсів (Промінвестбанк, «Національний кредит» Західкомбанк, «Столиця», «Діалогбанк», «Володимирський»), ще три банки були націоналізовані («Родовід-Банк», «Київ», «Укргазбанк») [4].

Таку діяльність тимчасових адміністрацій важко назвати ефективною. Це пов'язано з кількома

вагомими причинами: рішення щодо введення у більшості банків тимчасових адміністраторів були прийняті із значними запізненнями, коли фінансовий стан банку був настільки незадовільним, що без значних вливань у капітал відновити нормальну роботу банку було практично неможливо; недовірливим виявився механізм підтримки ліквідності проблемних банків шляхом надання стабілізаційних кредитів НБУ; не було реалізовано проект санаційного банку, який би очищував баланси банків від «токсичних» активів; низький рівень професійної компетентності тимчасових адміністрацій та корупційні схеми власників щодо виведення активів з проблемних банків тільки поглиблювали вже існуючі проблеми платоспроможності банку.

Висновки. Вважаємо, що підвищити рівень ефективності діяльності тимчасових адміністрацій можна шляхом встановлення більш ретельного нагляду з боку НБУ за банками, які мають проблеми з платоспроможністю. За результатами застосування системи раннього реагування та проведення стрес-тестування вітчизняних банків, НБУ повинен оперативніше приймати рішення щодо тих банків, які потребують введення тимчасових адміністрацій.

Необхідно переглянути і строк дії тимчасових адміністрацій. Так, у більшості банків строки діяльності ТА були продовжені («Надра Банк», «Діалогбанк», «Родовідбанк»), НБУ продовжував і строки дії мораторію на задоволення вимог кредиторів («Київ», «Укрпромбанк», «Національний кредит», «Західкомбанк»), однак значних позитивних результатів це не дало. Натомість викликало значну підозру суспільства щодо здатності тимчасових адміністраторів ефективно вирішувати проблеми банків. Вважаємо, що строк дії тимчасової адміністрації повинен бути максимально обмежений і продовжуватись від одного до трьох місяців. Якщо протягом першого місяця своєї діяльності тимчасовий адміністратор дійшов до висновку, що власними ресурсами ситуацію у банку виправити неможливо, а власники банку за цей період не змогли (чи не захотіли) влити необхідні для відновлення діяльності кошти, то наступного місяця (максимум – двох) треба докласти необхідних зусиль для пошуку інвестора усіма можливими засобами у відкритий спосіб. Якщо і цей шлях не дасть результатів, то наступним кроком повинно бути відкликання ліцензії у банку та запровадження процедури ліквідації. Затягування процесу пошуку інвестора чи інших шляхів відновлення діяльності банку (у тому числі і капіталізації банку за рахунок держави) тільки збільшує недовіру до банків у суспільстві та поглиблює кризові явища у банківській системі.

Потребує зміни і підхід регулятора до призначення тимчасових адміністраторів. Так, згідно чинного законодавства тимчасовим адміністратором може бути: 1) фірма, яка спеціалізується на тимчасових адміністраціях банків, аудиторських, юридичних чи консультативних послугах і має у своєму складі не менше трьох працівників із сертифікатом НБУ на право здійснення тимчасової адміністрації в банку; 2) незалежний експерт; 3) працівник НБУ.

Вітчизняна практика показує, що у проблемні установи у переважній більшості було введено незалежних експертів у якості тимчасових адміністраторів, значно рідше ними ставали працівники НБУ і не було жодної фірми зі штатом професійних антикризових менеджерів. Більше того, за незадовільну роботу тимчасових адміністрацій, НБУ у багатьох банках змінював тимчасових адміністраторів, зокрема у банках: «Київ», «БІГ – Енергія», «Національний кредит», Укрпромбанку, Трансбанку, Родовідбанку. У двох тимчасових адміністраторів (Р. Кудриського - банк «Європейський», Г. Шушпанова – «Національний стандарт») НБУ відкликав сертифікати на право здійснення діяльності тимчасових адміністраторів.

На нашу думку, введення тимчасових адміністрацій в особі однієї людини – незалежного експерта – не є виправданим, адже одна людина не в змозі повністю подолати усі труднощі, що виникають у проблемному банку. Для цих цілей необхідно залучати фірми, які укомплектовані досвідченими юристами та фінансистами, до складу якої входять три сертифіковані тимчасові адміністратори. НБУ повинен укладати з такою фірмою договір, у якому доцільно обумовлювати конкретні терміни та етапи відновлення платоспроможності проблемного банку. Фінансування діяльності спеціалізованої фірми має здійснюватися з державних коштів, що передбачені на рекапіталізацію банків. За результатами діяльності дана фірма повинна звітувати перед НБУ, ФГВФО, Експертно-аналітичною радою з питань рекапіталізації банків, яка функціонує при Кабінеті Міністрів України.

За такого стану справ, багатьом проблемним банкам загрожує ліквідація. Практика ліквідації в українських реаліях теж бажає бути кращою. Більшість банків у стадії ліквідації перебувають впродовж багатьох років. Так, незавершеною є процедура ліквідації Градобанку, розпочата в кінці 1990-х років, з 2000 у стадії ліквідації знаходиться банк «Слов'янський», ліквідація банку «Україна» тривала близько 10 років. Хоча згідно ЗУ «Про банки і банківську діяльність» строки для проведення ліквідаційної процедури становлять три роки з можливістю продовження ще на один рік, а для системоутворюючих банків – на строк до двох років [2, ст. 88]. Звичайно ж, за умови недосконалого механізму процедури банкрутства, а також задоволення вимог кредиторів, такі строки є нереальними. Тому необхідно вдосконалити нормативно-правову базу щодо зазначених проблем. Зокрема доцільно дещо змінити процедуру погашення дебіторської заборгованості перед банком. Згідно правових норм діяльність банку завершується закінченням технологічного циклу конкретних операцій у разі, якщо це сприятиме збереженню або збільшенню ліквідаційної маси [2, ст. 91]. Таким чином, при довгостроковому кредитуванні позичальників, банк повинен чекати строки настання сплати такої заборгованості. Адже для задоволення вимог кредиторів необхідно щоб дебіторська заборгованість перед банком була погашена у повному обсязі. Рішенням цієї проблеми могла б

статі розробка процедури викупу кредитних портфелів Агентством з управління активами. Це б сприяло швидкому надходженню коштів на баланс банку, що ліквідується, і виконанню зобов'язань перед кредиторами. Зазначені заходи сприяли б зменшенню витраток Державного бюджету та ФГВФО, які передбачені на проведення фінансового оздоровлення проблемних банків. Так, за роки свого існування ФГВФО практично повністю виплатив компенсації 247 тис. вкладникам десяти збанкрутілих банків, на суму 3,26 млрд грн, станом на 01.03.2010 р. ФГВФО здійснив виплати у розмірі 1,6 млрд грн вкладникам семи банків, рішення про ліквідацію яких було прийнято впродовж 2009 – поч. 2010 рр. [5, с. 10, с. 11].

Отже, у сучасних умовах функціонування національної економіки нестабільність банківської системи вимагає внесення радикальних змін у таких сферах як: регулювання та нагляд, фінансове оздоровлення банків, діяльність тимчасових адміністрацій та кураторів. Порушена наукова проблематика потребує масштабних наукових досліджень та внесення конкретних пропозицій необхідних для удосконалення регулювання проблемними банківськими установами. Адже питання швидкого реагування на виявлені проблеми банку, прийняття правильних рішень з боку регуляторів та керівництва банку в умовах економічної кризи залишаються відкритими.

Література

1. Зміни до Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства, затверджені Постановою Правління НБУ № 38 від 30.01.2009.
2. «Про банки і банківську діяльність» Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III із змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради. – 2000. - № 5-6. – ст.30. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua.htm>.
3. Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства, затверджено Постановою Правління НБУ № 369 від 28.08.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua.htm>
4. Банківський нагляд [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/htm>.
5. Очередные сеансы // Бизнес. – 2010. – № 11. – С. 10-11.

Надійшла 12.10.2010

УДК 262.2

Т. Ю. ЛЮБИМОВА, М. Г. ГУБАНОВА

Автомобільно-дорожній інститут Державного вищого навчального закладу «Донецького національного технічного університету»

СУЧАСНИЙ СТАН РИНКУ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ: ПРОПОЗИЦІЇ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

У статті проаналізовані іпотечні кредити за групами, на які вони можуть бути поділені за сучасних умов; умови їх надання деякими комерційними банками: процентні ставки у різних валютах, терміни кредитування, суми, первинні внески, комісії; розглянута ситуація на іпотечному ринку з точки зору комерційних банків.

In the article are analyzed mortgage loans according to the groups, they can be divided into in contemporary conditions; circumstances of their providing by commercial banks: interest rates in different currencies, terms of lending, the amount, primary contributions; considered the situation on the mortgage market from the point of view of commercial banks.

Ключові слова: кредитування, іпотека, іпотечне кредитування, діяльність комерційних банків.

В сучасних умовах все більше значення набуває іпотечний кредит, як специфічний різновид кредитування. Специфіка його визначається тим, що як застава використовується нерухоме майно, яке водночас може використовуватися, як об'єкт кредиту. Тому дослідження пропозицій комерційних банків щодо іпотечного кредитування є актуальним й необхідним для визначення перспектив розвитку даного фінансового інструменту в Україні.

На даний момент проблемами іпотеки та іпотечного кредитування займаються такі українські вчені, як: О. Євтух, О. Любунь, Г. Шемшученко, Н. Внукова, О. Бажанов та інші. Їх численні роботи, написані переважно у вигляді статей та монографій, розроблені з метою розкриття основних характеристик й особливостей іпотеки. Але зазначені роботи не піднімають питання сучасного стану ринку, в тому числі дослідження пропозицій на ньому.

Мета статті – визначення особливостей діяльності комерційних банків на ринку іпотечного кредитування.

Комерційні банки разом з позичальниками: фізичними та юридичними особами, страховими організаціями, державою та іншими установами є основними учасниками ринку іпотечного кредитування, які формують пропозицію на цьому ринку. Специфікою іпотечного є те, що позичальник може розпоряджатися нерухомим майном, яке знаходиться під заставою у банку. Тому іпотечні кредити можна поділити на 3 великі групи: 1) кредити на придбання нерухомості під заставу придбаної нерухомості – тобто